

і соціальної поведінки тварин, закономірностями та механізмами поведінки, основними способами та напрямками еволюції поведінкових стратегій; виявлення ролі етологічних чинників у видоутворенні; ознайомлення з методами і методиками етології; сприяння розумінню причин і особливостей прояву поведінкових реакцій людини та місця людини в тваринному світі.

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі освіти, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
4. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
15. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

2. Володіння базовими уявленнями про різноманітність біологічних об'єктів, розуміння значення біорозмаїття для збереження стійкості біосфери та здатність використовувати теоретичні знання й практичні навички для оволодіння основами теорії й методів біологічних досліджень.
6. Оперування основними поняттями біологічної систематики, базуючись на знаннях про принципи номенклатури та володіння теоретичними знаннями щодо особливостей морфології, фізіології та розмноження, географічного поширення та екології представників основних таксонів рослин, тварин та мікроорганізмів; особливостями циклів розвитку у цілому та у окремих систематичних груп;
11. Використання базових знань з основ загальної, системної, прикладної і популяційної біології та екології, принципів оптимального природокористування й охорони природи, моніторингу та оцінки стану природного середовища, правових основ дослідницьких робіт і законодавства України в галузі охорони природи й природокористування в науково-дослідній роботі.

4. Формат курсу

Стандартний курс (очний). Можливе застосування об'єктно-модульного динамічного середовища навчання Moodle та проведення відеоконференцій.

5. Результати навчання

- володіти методикою фауністичних досліджень;
- володіти систематичним, хорологічним, фітоценотичним аналізом; здійснювати созологічну характеристику;
- здійснювати аналіз основних шляхів, напрямів розвитку органічного світу та рушійних сил еволюції;
- володіти методологією наукових досліджень;
- організувати роботу відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці.

Здобувач вищої освіти повинен знати: основні поняття (терміни), закони і правила етології; історію розвитку та становлення науки етології; методи дослідження поведінки тварин; форми та види поведінки тварин; особливості формування та прояви індивідуальної і соціальної поведінки; структуру співтовариств і механізми її підтримки; головні механізми, що лежать в основі формування поведінкових реакцій; роль поведінки у формуванні адаптацій і мікроеволюційних процесах; специфіку поведінки диких, свійських і хатніх тварин під впливом різних чинників.

Здобувач вищої освіти повинен вміти: виявляти окремі форми індивідуальної і

групової поведінки; правильно інтерпретувати основні форми та види поведінки тварин; описувати характерні риси територіальної поведінки; описувати роль різних форм поведінки в підтримці ієрархії домінування; порівнювати поведінку людини з поведінкою різних груп хребетних тварин; використовувати дані етології при вирішенні проблем доместикації, дресирування, польової і лабораторної роботи з тваринами; застосовувати отримані знання при вивченні інших дисциплін на пряму підготовки.

6. Обсяг і ознаки курсу

Найменування показників	Характеристика навчального курсу
	денна форма навчання
Освітньо-професійна програма	Біологія галузі знань 09 Біологія спеціальності 091 Біологія
Рік навчання / рік викладання	четвертий
Семестр вивчення	восьмий
Кількість кредитів ЄКТС	4
Загальний обсяг годин	120
Кількість годин навчальних занять	40
Лекційні заняття	20
Практичні заняття	20
Самостійна та індивідуальна робота	80
Форма підсумкового контролю	екзамен

7. Пререквізити курсу

Дисципліни-пререквізити: зоологія хребетних, зоологія безхребетних, популяційна біологія, орнітологія, ентомологія.

8. Технічне й програмне забезпечення, обладнання

Вивчення курсу потребує спеціального матеріально-технічного (квадрокоптер DJI Phantom 3 Advanced; фотопастка HC-810 Series; детектор для визначення кажанів – персональний навігатор Garmin eTrex HC series та ін.) та інформаційного забезпечення (використання мультимедійного проєктора й ноутбука / персонального комп'ютера для демонстрацій і пошуку навчального матеріалу та створення презентацій у форматі MS Power Point або інших). Передбачається застосування об'єктно-модульного динамічного середовища навчання MOODLE.

9. Політика курсу

Відвідування занять. Очікується, що здобувачі вищої освіти відвідуватимуть лекційні та практичні заняття. Під час відвідування всіх видів занять і консультацій очікується дотримання Правил внутрішнього розпорядку Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (<https://drive.google.com/file/d/1kXGZVxEIcG0Cmy33EvqF2c2E7hGHUrT8/view>) та етичних норм поведінки.

Очікується, що здобувачі вищої освіти дотримуватимуться термінів виконання усіх видів робіт, передбачених навчальною дисципліною. За несвоєчасно подані роботи / завдання (з порушенням визначених термінів) знижуватимуться бали.

Якщо здобувачі вищої освіти не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0, 1, 2, 3, отримані на навчальних заняттях, виконав завдання модульної контрольної роботи (МКР) або самостійної роботи менше ніж на 60% від максимальної

кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Пропущені заняття здобувачі вищої освіти має відпрацювати. За відпрацьовані лекційні заняття оцінки не ставляться, за практичні заняття нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого (10, 11, 12) рівнів.

Очікується, що здобувачі вищої освіти поступово відпрацьовуватимуть пропущені заняття й завершать цей процес вчасно (до останнього практичного заняття з дисципліни). Відпрацювання лекційного заняття передбачає знання здобувачем вищої освіти питань плану. Відпрацювання пропущеного практичного заняття передбачає опанування теоретичних питань плану заняття й виконання запланованих завдань.

Очікується, що здобувачі вищої освіти не будуть запізнюватися на заняття, а мобільні телефони під час занять використовуватимуть лише з освітньою метою.

Академічна доброчесність. Дотримання академічної доброчесності регулюється Кодексом академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (<https://drive.google.com/file/d/1LIOReajanExMEnG2DvgdaFNACYWU00UL/view>) та Положенням про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (https://drive.google.com/file/d/0B_EBvdN4dQSIMUozdmc2Ti0xY3MzMS1hbjlXLVVQSDZmNjU4/view?resourcekey=0-WAE6ceQZqhHelYoJoPZ3Kg).

Очікується, що роботи здобувачів вищої освіти будуть їх оригінальними міркуваннями. Відсутність покликань на використані джерела, фабрикування джерел списування, втручання в роботу інших здобувачів вищої освіти становлять, але не обмежують приклади можливої академічної недоброчесності. Списування під час контрольних робіт та екзамену заборонені (зокрема, з використанням мобільних пристроїв). Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі здобувача вищої освіти та фактів списування є підставою для її незарахування викладачем (незалежно від масштабів плагіату чи обману).

Література. Для пошуку рекомендованої літератури здобувачі вищої освіти можуть послуговуватися бібліотекою університету, кафедри біології та методики її викладання та інтернетними ресурсами. Здобувачі вищої освіти заохочуються до використання літератури, якої немає з-поміж рекомендованої.

Комунікування з викладачем. Спілкування з викладачами здійснюється під час лекційних і практичних занять (участь у бесідах, дискусіях, відповіді на питання тощо). Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть задавати викладачам запитання, цікавитися додатковими відомостями й сучасними науковими знаннями з навчальної дисципліни.

Викладачі щотижня проводять консультації.

10. Схема курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	зокрема				
лж		пз	лаб.	інд.	сам. р.	
Змістовий модуль 1. Етологія – наука про поведінку тварин						
Тема 1. Етологія – наука про поведінку. Напрями і методи вивчення поведінки тварин.	12	2	2	-	-	8
Тема 2. Становлення етології як науки	12	2	2	-	-	8
Тема 3. Форми поведінки тварин.	12	2	2	-	-	8
Тема 4. Форми індивідуальної поведінки	12	2	2	-	-	8

Тема 5. Біологічні ритми та поведінка тварин.	12	2	2	-	-	8
Тема 6. Організація співтовариств і суспільна поведінка	12	2	2	-	-	8
Тема 7. Соціологія та територіальна поведінка	12	2	2	-	-	8
Тема 8. Репродуктивна поведінка тварин	12	2	2	-	-	8
Тема 9. Поведінка та адаптаційні можливості тварин.	12	2	2	-	-	8
Тема 10. Етологія людини	12	2	2	-	-	8
Разом за змістовим модулем 1	120	20	20	-	-	80
Разом годин	120	20	20	-	-	80

11. Система оцінювання та вимоги

Розподіл балів, що присвоюються студентам денної форми навчання:

Поточний і модульний контроль (60 балів)			Екзамен	Сума
Змістовий модуль 1 (60 балів)			40	100
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота		
30 балів	20 балів	10 балів		

Поточний контроль (30 балів)

Максимальний бал оцінки поточної успішності здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях – 12 (https://drive.google.com/file/d/1aD_jeL-jGRbDWAegkQ58tdMxxbqQKufF/view).

Здобувачу вищої освіти, який не виконав поточних домашніх завдань, не підготувався до навчальних занять, в журнал обліку роботи академічної групи ставиться 0 балів.

Здобувач вищої освіти, знання, уміння і навички якого на навчальних заняттях за 12-бальною шкалою оцінено від 1 до 3 балів, вважається таким, що недостатньо підготувався до цих занять і має академічну заборгованість за результатами поточного контролю. Поточну заборгованість, пов'язану з непідготовленістю або недостатньою підготовленістю до навчальних занять, здобувач вищої освіти повинен ліквідувати. За ліквідацію поточної заборгованості нараховуються бали середнього (4, 5, 6), достатнього (7, 8, 9) та високого (10, 11, 12) рівнів.

Максимальний бал оцінки поточної успішності здобувача вищої освіти на навчальних заняттях рівний 12.

Критерії оцінювання знань, умінь, навичок студентів на навчальних заняттях

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-бальною шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, мовних фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.
	2	Здобувач вищої освіти не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь.

	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби виконання вправ і завдань репродуктивного характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Здобувач вищої освіти розуміє суть навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацювати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними.
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати математично-статистичні закономірності, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми.
	8	Знання здобувача вищої освіти досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить біологічні поняття, категорії; формулює правила; може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати особливості поведінки тварин; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки етології; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні процеси поведінки тварин.
	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та

		аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Самостійна робота (10 балів)

Перевірку питань й завдань самостійної роботи, які здобувачі вищої освіти готують на практичні заняття, здійснює викладач, який їх проводить. Їх оцінювання є складником загальної оцінки, що виставляється здобувачу вищої освіти на практичному занятті.

Контроль за іншими видами самостійної роботи здійснює лектор на консультаціях.

До того ж, самостійна робота передбачає опрацювання матеріалу лекційних занять, попередню підготовку до практичних занять; виконання завдань і вправ в позааудиторний час; підготовку до обговорення окремих теоретико-практичних тем; самостійне вивчення окремих теоретичних тем курсу; підготовка до написання модульної контрольної роботи; відвідування консультацій (згідно з графіком консультацій кафедри).

Здобувачі вищої освіти, які за виконання завдань самостійної роботи отримали рейтинговий бал менший 60% від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися на звіт за виконання самостійної роботи на консультації, або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Шкала оцінювання самостійної роботи:

Самостійна робота 10 балів	«задовільно»	6–7 балів
	«добре»	8–9 балів
	«відмінно»	10 балів

Модульна контрольна робота (20 балів)

Модульна контрольна робота виконується у письмовій формі. До її написання допускаються всі здобувачі вищої освіти. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати. Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Здобувачі вищої освіти, які за результатами виконання МКР отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для її виконання або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Шкала оцінювання модульної контрольної роботи:

МКР 20 балів	«задовільно»	12–14 балів
	«добре»	15–17 балів
	«відмінно»	18–20 балів

Підсумковий рейтинг з кредитного модуля (дисципліни)

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100 і більше	A (відмінно)	відмінно
82-89	B (дуже добре)	добре
75-81	C (добре)	
67-74	D (задовільно)	задовільно
60-66	E (достатньо)	
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)	незадовільно
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)	

Перескладання рейтингових оцінок (від 60 і більше балів) з метою їх підвищення дозволяється лише у виняткових випадках за погодженням з деканом факультету та з дозволу ректора університету.

Рейтингова оцінка у балах знань, умінь і навичок здобувача вищої освіти на навчальних заняттях з навчального (змістового) модуля обчислюється після проведення цих занять та ліквідації поточної заборгованості, пов'язаної з пропусками занять, непередготовленістю або недостатньою підготовленістю до них.

Семестровий екзамен (40 балів)

Семестровий екзамен проводиться згідно графіку екзаменаційної сесії в усній або письмовій формі. При визначенні підсумкового балу враховуються результати навчання, оцінені під час семестру, та результати семестрового екзамену.

Здобувачі вищої освіти, які за результатами складання семестрового екзамену отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами семестрового екзамену, ліквідація якої є обов'язковою.

12. Література:

- *основна:*

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2019. — 240 с. http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6568/Zoopsykholohiia_navchalny_i%20posibnyk_Dotsenko%20V_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Ігнатенко І.А. Етологія : Навчальний посібник для студентів 3 курсу денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.040102 – біологія / І.А.Ігнатенко. — Черкаси, 2009. — 96 с. <http://eprints.cdu.edu.ua/432/1/ETOLOGY1.pdf>
3. Корж О. П. Етологія тварин : навч. посіб. / Олександр Павлович Корж ; гол. ред. В. І. Кочубей. — Суми : Університетська книга, 2018. — 235 с. : іл. <https://www.twirpx.com/file/2167035/grant/>
4. Севериновська О.В. Етологія (основи поведінки тварин) : підручник для вищих закладів / О.В. Севериновська, О.Є. Пахомов, В.К. Рибальченко. — Д. : Вид-во Дніпроперт. нац. ун-ту, 2018. — 292 с. https://www.zoology.dp.ua/wp-content/downloads/pahomov/PA_10_04.pdf

- *додаткова:*

1. Яцина О.Ф. Зоопсихологія : Навчально-методичний посібник / О.Ф.Яцина. — Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. — 144 с. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26263/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96>

[%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%96%D0%B7%20%D0%B7%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.pdf](#)

2. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник / О.Л. Христук. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 192 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/380/1/%D0%A5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BA%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%20%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8.pdf>
3. Основи біобезпеки та благополуччя тварин / Недосеков В.В., Блаха Т., Ситюк М.П., Мартинюк О.Г., Мельник В.В., Юстинюк В.Є. – Ніжин, 2021. – 252 с. https://www.apd-ukraine.de/images/2021/Biosicherheit_und_Tierwohl/09%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D0%91%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%D1%87%D1%87%D1%8F%D0%91%D1%96%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B02021%D0%94%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf

13. Рекомендовані джерела інформації:

1. Бібліотека ім. В.І.Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
2. Наукова електронна бібліотека Zoometod. – Режим доступу : <http://www.zoometod.com/>
3. Поведінка тварин, методи її вивчення. Вроджена і набута поведінка – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=CvuBntwNkR0&ab_channel=T%D0%B5t%D1%96anaCh%D1%83chkovska
4. Територіальна поведінка австралійських агам – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=kvETE08jMLQ&ab_channel=DmytroShabanov
5. Форми поведінки тварин – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=f4gdwn1OzY4&ab_channel=%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%91%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE